

Zagrebačke mladenačke subkulture

Zvekić, Filip

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:567082>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Filip Zvekić

**ZAGREBAČKE MLADENAČKE
SUBKULTURE**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

FILIP ZVEKIĆ

ZAGREBAČKE MLADENAČKE
SUBKULTURE

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Renato Matic

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
UVOD	3
POVIJEST PROUČAVANJA SUBKULTURA	4
DEFINICIJA I NASTANAK SUBKULTURE	8
ZAGREBAČKE SUBKULTURE	11
ZAKLJUČAK	14
LITERATURA	15

UVOD

Centralni pojam kojim će se baviti ovaj rad je subkultura mladih. Zanimanje za kulturu mladih, njihovu devijantnost, subkulturu, stil i ponašanje postoji jos od početka dvadesetog stoljeća s tim da se prvi veliki istraživači odnosno profilirana "škola" razvija na čikaškom sveučilištu. Ovaj rad bavit će se pregledom toga kako je kultura mladih viđena od strane čikaške škole koja nije koristila sam termin subkultura, ali je napravila značajna istraživanja na području devijantne mladeži postavljajući temelje za daljnja istraživanja i teoriju, zatim birminghamske škole koja je subkulturu gledala kroz klasne naočale, vidjeći ju kao razrješenje klasnih proturječnosti, pa do modernijih i hrvatskih autora, s temeljem za drugi dio rada na Benjaminu Perasoviću. U nastavku rada obradit će se sama definicija subkulture tj. definicije s obzirom kako će se ustanoviti da pojam subkultura ima dvostruko značenje. Također bitno bit će i objašnjenje nastanka neke subkulture i faktora koji utječu na taj proces. Treći dio rada spomenut će dio mladenačkih subkultura koje postoje danas, akteri koji su nastali kao obnova simboličkih struktura vrijednosti, normi, stila, obrazaca, nastalih od sedamdesetih do kraja devedesetih, kada je Perasović 2001.-e objavio knjigu "Urbana plemena: sociologija subkultura u Hrvatskoj".

POVIJEST PROUČAVANJA SUBKULTURA

S obzirom kako su imali jednu od prvih socioloških katedri na svijetu, Sveučilište u Chicagu je jedno od prvih koje se bavilo istraživanjem subkultura, iako nisu nužno koristili sam termin "subkultura". Kako Perasović objašnjava, oni u nasljeđe ostavljaju bitne točke koje i danas ostaju relevantne, a kao primjer su to ideal-tipovi biotičkog i moralno poretka (2001.). Istraživanje pojava zločina i devijantnosti, urbanog života, imigracije itd. nisu istraživanja subkultura kao takve, ali zasigurno pomažu shvaćanju njih, a Chicago tog vremena je sigurno bio plodno polje za takve studije s obzirom na razne probleme s kojima se suočavao tada kao naglo rastući grad usred industrijalizacije. Siromaštvo i težak život u kojem su se nalazile obitelji prve generacije imigranata daju rast kriminalu pa onda i devijantnosti, a zatim i razvoju subkultura kod njihove djece (Haenfler, 2014.).

Ono što je danas u znanosti opće prihvaćena ideja, to da teži životni uvjeti u određenom društvenom krugu vode većoj stopi kriminala tada su ustanovili istraživači čikaške škole:

According to the Chicago School theorists, crime and poverty were the result not of individuals' personal, moral, or psychological failings per se, but rather products of the social environment. (Haenfler, 2014., 3)

Thomas i Znaniecki su tadašnjim istraživanjem života poljskih doseljenika se bavili dezorganizacijom pojedinca, odnosno ponašanjem pojedinca koje je devijantno u odnosu na društvene norme, usred nagle tranzicije iz jedne društvene organizacije u drugu odnosno usred dezorganizacije društva. Park i Burgess usporedili su ljudski život s biološkim organizmom, nazivajući to ljudska ekologija, a gdje su natjecanje i sukob putevi prema ravnoteži organizma. Tako su npr. ulične bande, dijelovi grada s nezaposlenošću i zločinom, siromaštvom itd. također produkt društvene dezorganizacije, a ne osobnih grešaka pojedinaca. Ta dezorganizacija je posljedica između ostalog nagle migracije, političkih nemira, nagle industrijalizacije itd. (Haenfler, 2014.).

Perasović (2001.) tvrdi kako su zaštitni znakovi čikaške škole teorija humane ekologije, teorija socijalne dezorganizacije i metodološki povratak podacima. Čikaški autori uspoređivali su društvene odnose s odnosima u flori i fauni. Njihova metodologija bila je kvalitativna, najčešće kroz promatranje sudjelovanjem pa tako Perasović kao primjere navodi između ostalog Thrasher koji je u knjizi "The Gang" analizirao bande u Chicagu, i Whyte koji je nekoliko godina živio u talijanskom getu sudjelujući u životu dječaka s ulice.

Nadalje bitno za sadašnje ali i rano shvaćanje subkultura je Mertonova (1938, prema Haenfler, 2014.) teorija anomije u kojoj je devijantno ponašanje posljedica toga što pojedinci u određenim dijelovima društva nemaju legitimate načine dolaska do društvenih ciljeva kao što su bogatstvo i prestiž pa se onda za iste ciljeve okreću nelegitimnim odnosno devijantnim metodama. Tako i Perasović (2002.) govori kako su američki autori, u njegovom navodu Cohen i Cloward, subkulturu opisali kao kulturu "škvadre" odnosno bande koja nastaje kao

reakcija na problem, a taj problem su nedostižni društveni ciljevi pa bi tako subkultura bila devijantan odgovor na kulturu.

U interakcionističkoj teoriji Lemert (1951., prema Perasović, 2001.) razlikuje primarnu devijaciju od sekundarne te se interakcionista vode sekvencijalnim modelom gdje druga ide nakon prve i moguće je pratiti tzv. devijantnu karijeru pojedinca. Primarna devijacija je ona normalna, koja ne definira pojedinca kao devijantnog, npr. povremeno napijanje zbog “posebne prilike”. Uslijed veće učestalosti te društvene reakcije na primarnu devijaciju pojedinac zauzima obrambeni stav, poistovjećuje se s oznakom devijanta pa npr. traži novi posao gdje će njegovo ponašanje biti tolerirano, traži npr. postati pripadnikom određene subkulture gdje će ojačati svoj devijantni identitet.

Becker teoretizira teoriju etiketiranja prema kojoj devijantna djelovanja ne postoje sama po sebi nego su društveno stvorena kroz interakciju društvene grupe koja stvara pravila i aktera koji ih krše, stjećući zatim etiketu devijanta tj. autsajdera. Prema tome je devijantno ponašanje samo ono koje je uspješno etiketirano (Perasović, 2001.) Na primjeru objašnjeno, ponašanje na tribini sportskog događaja kao što je skandiranje, dizanje transparenta s politički motiviranim porukama, paljenje baklji i dimnih bombi, podizanje zastava itd. na košarkaškoj utakmici između Panathinaikosa i Olympiacosa nije devijantno ako se ne označi kao takvo, a s obzirom da se u Grčkoj to smatra neizostavnim dijelom navijačkog “folklor” neće biti etiketirano, dok bi takvo ponašanje na utakmici između Lakersa i Celticsa bilo brzo zaustavljeno i dočekano zgražanjem i nevjericom u medijima jer takvog navijanja nema u tradiciji NBA lige, tj. nije dio norme i bilo bi etiketirano kao devijantno. U skladu s tim, autsajderi, neprihvaćeni od šireg društva, kroz međusobno djelovanje i komunikaciju stvaraju novu kulturu, subkulturu, kao rješenje toga što njima njihovo ponašanje nije devijantno (Becker, 1963., prema Perasović, 2001.).

Centre for Contemporary Cultural Studies na Sveučilištu u Birminghamu proučavao je britansku mladež pa tako i subkulture u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, u razdoblju “ubrzanja” kapitalizma neometanog bivšim regulacijama koje su nestale pod politikom neoliberalizma predvođenog na domaćoj sceni s Thatcher, a na globalnoj SAD-om i Reaganom. Jaz između niže i srednje klase postaje sve veći pa tako sve više mladih ostaje uskraćeno pristupu filmu, televiziji, novcu, kulturi kojoj njihovi vršnjaci imaju pristup, te se događa eksplozija subkultura kod mladih (Haenfler, 2014.).

Društvena klasa temeljni je pojam za birminghamsku školu. Slično kako Merton objašnjava da devijantno ponašanje nastaje radi dolaska do legitimnih ciljeva nelegitimnih sredstvima usred nemogućnosti korištenja legitimnih, tako britanski sociolozi shvaćaju nastanak subkultura. Subkultura je fenomen mladih radničke klase koji kroz subkulturu pokazuju otpor klasnoj strukturi u kojoj oni nemaju socijalnu mobilnost. Taj otpor je simbolički, a s obzirom da kapitalističko društvo postiže i kulturnu hegemoniju, mladi konzumiraju razne dijelove popularne kulture, ali ih izvrću na svoj način. Upravo su divlji stil odijevanja i rituali bile komponente kroz koje subkultura pruža otpor dominantnoj kulturi. (Haenfler, 2014.)

Perasović (2002.) govori kako je birminghamska škola utjecala na mnoge sociologe subkulture i kako to nije čudno pa navodi kao primjer Phila Cohena koji subkulturni stil dijeli na pojmove odijevanja, glazbe, slenga i rituala i kako je onda Cohen utjecajan jer su ti termini univerzalni i svaki istraživač nakon njega može iskoristiti te pojmove u svom pisanju o subkulturi, nema veze što se možda nalazi daleko od Velike Britanije. Haenfler (2014.) kao jedno od najvažnijih djela te škole navodi Hebdigeovu knjigu *Subkultura: značenje stila*, gdje Hebdige objašnjava subkulturu kroz stil, kolaž napravljen od popularne, dominantne kulture, gdje svakodnevni predmeti poprimaju nova značenja pa tako npr. sigurnosna kopča postaje naušnica. Pod stilom se tu smatra i stil ponašanja. Takve stilističke norme subkulture imaju dvostruku funkciju: odvajanje subkulture od kulture i drugih subkultura te predstavljanje određenog subkulturnog imidža. Drugi važni autori poput Stanleyja Cohena definirat će termine poput moralna panika, fenomen u kojem subkultura postaje nositelj krivice za neposlušnost mladeži usred sukoba mods i rokeru u Britaniji, dok će Angela McRobbie i Jennie Garber istraživati *bedroom* kulturu odnosno kulturu druženja u spavaćim sobama adolescentnih cura, klasična scena koja se može vidjeti u američkom filmu gdje pet mladih djevojaka čita časopise, sluša glazbu, uređuje kosu i razmjenjuje tračeve (Haenfler, 2014.).

No ipak je birminghamska škola previše vezana za klasnu odrednicu subkulture. Kako Perasović objašnjava, u Hrvatskoj se ne može subkultura mladih vezati samo za radničku mladež, a da srednjoj ostane samo ona hipijevska kontrakultura. S obzirom kako je rock kod nas došao, kako su se društveni slojevi kod nas u to vrijeme drukčije oblikovali, nijedna subkultura u Hrvatskoj ne može predstavljati isključivo jedan društveni sloj, kako bi to bilo u Americi i Britaniji s punkom i hipijima tj. nižim i srednjim slojem (Perasović, 2002.).

Iako socioekonomski status roditelja ima ulogu u subkulturalizaciji djeteta tako što npr. duboki džep oca može sinu omogućiti kupovinu jakni potrebnih za upotpunjavanje rockerskog izgleda, on nije presudan. Punkeri su imali svoja razdoblja gdje su škvadre poticale iz srednjih i viših klasa dok su obilježja viših klasa kao što je neagresivnost, naspram maskuliniteta niže klase, znala biti obilježja subkulturnih škvadri nižih klasa (Perasović, 2001.).

Klasične subkulture, objašnjava Haenfler, kao što su rockeri, metalci i punkeri, polovično nestaju devedesetih godina i zamjenjuje ih rave. Tu su sad *underground* partiji koji su više fokusirani na drogu, hedonizam, eskapizam nego na otpor prijašnjih subkultura (Anderson, 2009., prema Haenfler, 2014.). Bitna razlika između rave kulture devedesetih i prijašnjih subkultura je ta da je rave masovni fenomen, u raveu uživaju svi, dok su subkulture bile takoreći manjinske (Perasović, 2002.). Nova generacija pojedinaca uzima mnoštvo različitih stilova i spaja ih u svoj posebni, grupe ljudi nisu više određene klasom tj. obitelji, porijeklom, geografskom pripadnošću, kolektivne identitete zamjenjuju pojedinačni stilovi (Chaney, 2004., prema Haenfler, 2014.). Postsubkulturni teoretičari ne naglašavaju klasu kao odrednicu nastanka subkulture nego potrošnju. Ljudi koji pripadaju istoj subkulturi su ljudi koji se nalaze na odabranim mjestima kako bi skupa konzumirali sebi privlačan sadržaj, npr. *steampunk* subkultura je skup ljudi koji ne pokazuje otpor dominantnoj kulturi ili klasni otpor dalje od toga što kritiziraju modernu tehnologiju. Zapravo su skup ljudi koji uživa u izradi

prostih mehaničkih aparatura, naočala s oprugama i sl., zajedno uživaju u toj estetici, konzumiraju takav sadržaj, ali nemaju kao grupa zajednička klasna obilježja npr. pripadnosti radničkoj klasi (Haenfler, 2014.).

Modernija djela na temu subkultura kao što su između ostalog npr. Craig Watkinsova analiza hip hopa i Leblancina istraživanja punka također nisu ograničena klasnim shvaćanjem subkultura birminghamske škole ili prelabavim objašnjenjem postsubkulturalista da koherentne subkulture ne postoje nego o subkulturama pišu kroz subjektivne oči pripadnika tih subkultura i njihovim iskustvima. Za njih subkulture postaju strategije, ponašanja na mikro razini kojima pojedinac vodi život (Haenfler, 2014.).

Prema Perasoviću (2001.) prva sociološka istraživanja subkultura se pojavljuju tek petnaestak godina nakon pojave prvih subkulturnih stilova. Na području Hrvatske i bivše Jugoslavije ističe dva autora, slovenskog Tomca, srpskog Joksimovića te par hrvatskih pionira ovog polja. Tomc (1988., prema Perasović 2001.) analizira mladenačke pokrete i koristi pojmove subkultura, subpolitika i kontrakultura. Subkultura su stilovi vršnjačkih grupa koji vrijeme provode u vlastitoj stvarnosti, suprotstavljeni vrijednostima dominantne kulture odraslih. Subpolitika nije suprotstavljena vrijednostima dominantne kulture nego sredstvima za postizanjem ciljeva, a kontrakultura je kombinacija prijašnjih pojmova, spajajući odvojenost životnog stila subkulture i radikalnost subpolitike. Joksimović (1988., prema Perasović, 2001.) u svojem istraživanju proučava grupe mladih za koje Perasović kaže kako bi neke mogle biti smatrane subkulturama, poput punkera, dok druge nebi, npr. računalni entuzijasti. U Hrvatskoj su prve studije o subkulturama studije Perasovića, Kritovca i drugih o grafitima te Lalić i par drugih o nogometnim huliganima.

DEFINICIJA I NASTANAK SUBKULTURE

Haenfler (2014.) je subkulturu definirao kao relativno raspršenu društvenu mrežu koja ima zajednički identitet, posebna značenja vezana za određene ideje, djelovanja i objekte te osjećaj određene razine marginalizacije od ili otpora prema percipiranom konvencionalnom društvu. Kad kaže raspršena društvena mreža misli na to da postoji simbolička granica između onog što je određena subkultura i onog što nije, no subkultura nema birokratsku organizaciju i službeno članstvo te ljudi naprosto samo dolaze i odlaze. Zajednički identitet odnosi se na to da pripadnici subkulture jedni druge “poznaju” iako se ne poznaju, jedni druge prepoznaju te prepoznaju da su različiti od ostalih, ali ipak samo odijevanje kao pripadnik ne čini nekoga pripadnikom nego centralnost tog odijevanja i ponašanja nečijoj osobnosti. Zajedničke ideje tj. vrijednosti, rituali i objekti kao što su npr. za pankere čizme s kapama su također centralne za subkulturu. Ipak to ne znači da svi pripadnici subkulture za iste stvari vežu ista značenja te će često pripadnici međusobno voditi borbu oko značenja, aktivno stvarajući nova. Što se tiče otpora prema kulturi, upravo je to ono što subkulturaliste okuplja, skup vrijednosti i mišljenja koja su u sukobu s mainstream kulturom, a iako su rijetko potpuno marginalizirani od konvencionalne kulture, razina marginalizacije ipak postoji, iako ona može biti samozadana, tj. nitko nikoga ne prisili da postane punker ili gotičar.

Perasović pojašnjava kako subkultura nema jedno nego dva značenja i da onaj sociolog koji ne radi distinkciju samo zbunjuje daljni diskurs. Prvo značenje subkulture su stvarni akteri, društvena skupina u određenom vremenu i prostoru, npr. grupa nogometnih navijača iz Splita iz osamdesetih ili skupina punkera iz nekog zagrebačkog kvarta, konkretne grupe koje imaju svoja imena, članove i mogu se promatrati. Drugo značenje bi bilo one koje bi se poklapalo i s Haenflerovom definicijom: skup vrijednosti i normi, način života, oblačenja i ponašanja, simbolička struktura koja postoji neovisno o pojedinačnim akterima. Prema tom značenju netko može biti punker, živjeti život s tim vrijednostima i stilom bez da pripada određenoj stvarnoj ekipi pankera (Perasović, 2002.).

Kako bi znali što je subkultura moramo znati i kako nastaje i što utječe na nastanak. Jedan od faktora nastanka subkultura je modernizacija i s njom rast gradova, pad religioznosti, napredak demokracije i ljudskih prava. U nekim bivšim vremenima bi čovjek rođen u manjem gradu ili na selu cijeli svoj život proveo tamo gdje je rođen te bi poznao cijelu svoju zajednicu i oni bi njega te bi devijacija bila nemoguća s obzirom da bi sankcije bile neizbježne, bez “mjesta za sakriti se” (Haenfler, 2014.).

Ono što ide s modernizacijom je i individualizacija tj. određeni nestanak kolektivnog identiteta. Za razliku od prijašnjih vremena ljudi više nisu apsolutno određeni uvjetima u kojima su rođeni i imaju slobodu za sebe skrojiti identitet kakav žele. U neku ruku to postaje i kletva i blagoslov. Ako si siromašan to je samo tvoja krivica, a ako si bogat to je samo tvoja zasluga. Ako ti se ne sviđa kako izgledaš, idi i promijeni to, sve je u tvojim rukama! Usred modernizacije mladi imaju puno više slobodnog vremena, više ne rade u rudniku od dvanaeste godine nego imaju vremena za razmišljanje i otkrivanje sebe. Slušaju muziku,

čitaju knjige i časopise, ustanovljuju svoj ukus. Zbog hiperindividualizacije mnogi adolescenti se ne osjećaju kao da su “normalni” tj. kao da se njihovi ukusi poklapaju s ukusima većine te upravo u određenoj subkulturi pronalaze svoj identitet (Haenfler, 2014.).

Kao što je već spomenuto, čikaška i birminghamska škola vide devijantno ponašanje i subkulture kao odgovor na kontradikcije kapitalizma. Kapitalističke individualističke vrijednosti marljivog rada kao puta prema bogatstvu ne drže vodu kad je realnost kapitalizma da radnička klasa postaje siromašnija i siromašnija, a viša klasa sve bogatija. Prema čikaškim autorima se može shvatiti kako su određene devijantne aktivnosti nekih subkultura poput žicanja novca na javnim mjestima, grupno skupljanje tog novca, sitna krađa itd. Rješenja kako bi se otišlo na neki od koncerata koji se taj tjedan reklamiraju kao najbolji svih vremena. Britanski sociolozi u nastancima subkultura nalaze direktnu vezu od jedne prema drugoj, punkeri dolaze od skinheada, a oni pak od mods. Onda druge subkulture nastaju kao odgovor na postojeće, npr. straight-edge punk nastaje kao odgovor na pretjerani hedonizam i zloupotrebu substanci u punk subkulturi, a sam punk je nastao zato što su njegovi akteri smatrali kako je rock postao prekomercijalan, a njegovi idoli obični bogatuni. Naravno svaka subkultura se s drugima oko sebe bori oko značenja odnosno oko toga koji su autentičniji predstavnici svog glazbenog pravca (Haenfler, 2014.).

Nastajanje svake subkulture u Hrvatskoj centrirane oko određene vrste glazbe za Perasovića (2001.) prati iste korake. Prvi korak je onaj prvi zvuk, prvi dodir s određenom vrstom glazbe. To može biti, iz Perasovićeovog primjera, zajedničko slušanje Radio Luxembura u ona vremena, otkrivanje nekog zvuka u nekom kafiću, klubu itd., nakon čega onda slijedi detaljnije istraživanje istog žanra, okupljanja radi slušanja, pokušaji imitacije stila, jezika itd. Nakon toga ide drugi korak, nastanak domaćih bendova koji pripadaju tom žanru, koji narodni rečeno “valjaju”. Slijedi treći korak, nastanak infrastrukture, mjesta za izlaženje koji puštaju glazbu žanra, studija koji omoguću omasovljenje stvaralaštva. Zadnji korak je ispreplitanje subkulture s dominantnom dje onda nastaje dihotomija underground-establishment, gdje se onda dio nastale kulture, onaj koji je postao popularan, komercijaliziran, smatra mainstreamom, a ne subkulturnim.

Jedno od pitanja je i zašto se adolescenti priključuju subkulturama. Stariji, roditelji, političari će naravno uvijek novu subkulturu vidjeti kao izvor zla, nešto što kvari njihovu djecu, iako su možda sami u mladosti bili dio neke subkulture koja je tada bila tako opisivana. S obzirom da subkulturno djelovanje označavaju kao devijantno onda pripadnike vide kao devijantne pojedince, antisocijalne s određenom razinom psihičkog defekta. Suprotno tome postoje dokazi iz psiholoških istraživanja koja pokazuju kako ljutnja, antisocijalnost, anksioznost, neprilagodljivost itd. nisu posljedice priključivanja subkulturi nego razlozi (Haenfler, 2014.). Ulaskom u subkulturu subkulturalisti pronalaze olakšanje i pripadnost.

Društvena disorganizacija odnosno život u siromašnim četvrtima, otuđenost zbog imigracije, kriminal itd. vode do osjećaja nepostojanja zajednice te onda pojedinci tu zajednicu vide u svojoj subkulturi. No i mladi ljudi iz boljih društvenih uvjeta sudjeluju u subkulturama što pokazuje da one nisu samo reakcija na loše društvene uvjete nego pružaju zabavu, pripadnost,

moćnost konzumiranja voljenog sadržaja s istomišljenicima. Pogotovo hrvatska sociologija subkultura odbacuje američke i britanske pretpostavke o povezanosti određene subkulture s određenom društvenom klasom. Punk kultura kojoj je nekad okosnica bila radnička klasa i vrijednosti maskuliniteta i “tvrđog” izgleda danas se isprepliće s alternativnom scenom stereotipnijom za srednju klasu, nalazeći se na istim javnim mjestima i dijeleći vrijednosti npr. spolne ravnopravnosti i otvorenosti (Perasović, 2002.). Dio subkulture nogometnih navijača, Bad Blue Boysi, koji su prije članstvo crpili iz kvartovskih “razbijača”, danas izgleda drukčije. Iako će dobar dio dolaziti iz siromašnijih zagrebačkih kvartova, odlaskom na sjevernu tribinu može se uočiti velika brojnost članova i skupina iz podsljemenskih ili relativno bogatijih kvartova kao što su Šestine i Mihaljevac, ili npr. Trnje i Trešnjevka koji se ne mogu smatrati kvartovima niže klase.

Nadalje, viša klasa definira odnosno skuplja kulturni kapital kroz odjeću skupih brandova, skupe satove, nakit, način govora, aktivnosti, aute, izlazeći na mjesta s pozamašnim cijenama hrane i pića. Takav kulturni kapital ostaje većinom nedostupan srednjoj i nižoj klasi koja potom stvara subkulturni kapital kroz npr. *insider* znanje ili tetovaže. (Haenfler, 2014.). Nošenje zlatnog Rolex sata u skupini šminkera više klase imat će svoju vrijednost jer označava pripadnost, dok skupini pankera ili navijača iako su svjesni novčane vrijednosti sata neće nego će znanje o povijesti grupe, kluba, znanje posebno istaknutih pjesama, za Torcidu npr. tetovaža “1950” na ramenu itd. biti identifikator pripadnosti i donositelj socijalnog kapitala.

ZAGREBAČKE SUBKULTURE

S obzirom kako bi bilo nemoguće u jednom radu, a kamoli jednom kraćem, obuhvatiti sve subkulture koje postoje, nastavak ovog rada iznijet će pregled subkultura kao simboličkih struktura, na području grada Zagreba, kojima se bavio Perasović u “Urbanim plemenima” (2001.), a koje u današnjoj generaciji mladih imaju svoje nositelje jer se subkulture stalno obnavljaju u novim stvarnim akterima prema postojećim strukturama koje nekad svoja značenja izmjenjuju, a nekad ostaju ista, te one kojih sam osobno pripadnik ili sam bio, a koje se presjećaju s prvima.

“In” i “out” filozofija osnovno je obilježje šminkerskog načina razmišljanja; treba prepoznati, osjetiti (od “čuti u zadnji čas od pouzdane osobe” do “sam stvoriti”) pomak koji neku aktivnost, situaciju ili predmet čini poželjnim i aktualnim u određenom krugu ljudi, kao i pomak koji označava napuštanje, zaboravljanje ili čak preziranje “demode” predmeta i njihovih nosilaca. (Perasović, 2001., 165)

Šminkerima je status, odnosno pokazivanje statusa, glavna vrijednost. Pića, skupi provodi, brzi auti, ali najviše odjeća. Odijevanjem predmeta koji su u modi šminker pokazuje svoj status i pokazuje pripadnost prema njima definiranoj visokoj kulturi. Kako se vremena mijenjaju, drastično se mijenja i ono što se nosi, najbolje vidljivo na primjeru gdje Perasović (2001.) navodi Benneton kao marku koju bi šminker obukao, dok danas šminker nebi bio uhvaćen mrtav sa Bennetonom na sebi, a suprotno je danas ogromna popularnost brenda Diesel koji je tad bio povezivan s beogradskom subkulturom nogometnih navijača. Price (1987., prema Perasović, 2001.) pojašnjava kako nošenje brendirane odjeće, između ostalog, kod dijela pripadnika više izražava želju za pripadanjem višoj klasi nego stvarno pripadanje. No čak i u ovoj subkulturi postoji određena granica; ekscesivna iskazivanja statusa naspram iskaza strasti stvarima zajedničkim grupi, npr. glazbi, uzrokuju labavije veze među prijateljima, a ne usko povezane ekipe (Perasović, 2001.).

Najsvetiji ritual šminkerske subkulture definitivno je subotnji izlazak, ali naravno u neki od otmjenijih klubova gdje se financijskim kapitalom kupuje socijalni. Perasović (2001.) govori kako u takvim izlascima status muškarcima donosi pristup seksualnim aktivnostima, ritualizira se “lovački” mentalitet pri izlasku, dok žene imaju drukčiji način kompeticije gdje se vrednuje domišljato odbijanje muškaraca, gdje je vrijednost utvrđena tim što im prilaze brojni muškarci (McRobbie, 1993., prema Perasović, 2001.).

Za razliku od rockera i punkera, šminkerima o kojima Perasović priča određeni žanr glazbe nije centralan identitetu. Iako šminker neće propustiti priliku prepoznati što je trenutno “in” u svijetu glazbe, šminker se moglo biti i bez glazbene identifikacije (Perasović, 2001.). Današnja generacija šminkera, ili bolje rečeno “gaseri”, definitivno je vezana uz glazbu. Krivo bi bilo reći cajkaši ili cajkaroši s obzirom da je ono što se smatra klasičnom cajkom, turbofolkom, danas čak i u Hrvatskoj dio dominantne kulture. Rijetko će koja svadba proći bez da se ironično pusti “Nije život jedna žena” Miroslava Ilića koju će rado zapjevati starije generacije, a i pozamašna količina ljudi u srednjim godinama zna opus Željka Joksimovića, vidljivo iz toga što je nekoliko puta punio Arenu i druge zagrebačke koncertne lokacije. Ono

što je subkulturno, što odstupa od roditeljske kulture, je gaserski val turbofolka. Izvođači egzotičnih imena poput Voyage, Buba Corelli i Nucci određuju što je “in”, koja majica se nosi, koja vrsta sata je u modi. Od njih u mladenački slang dolazi raspon izraza poput “ide gas”, “reši”, “cepaj”, “bato” i slično, vidljivo posrbljeni žargon koji je posljedica srpske i bosanske dominacije ovim glazbenim žanrom. Rasprostranjenost ove nove šminkerske subkulture očituje se samim brojem noćnih klubova u kojima se pušta ovakva glazba poput H2O, Best, Team, Roko. Popis ovakvih mjesta u Zagrebu je vječan i daleko nadilazi broj mjesta za izlazak na bilo kakvu drugu glazbu.

Štemeri, koji su još jedna subkultura koju Perasović (2001.) spominje kao nastalu u sedamdesetima, znači jednu od prvih, također svoje obnove doživljava u svakoj generaciji. Oni su u biti ona škvadra ulice koja se u sklopu devijantne mladeži promatra još od vremena čikaške škole. Glavne vrijednosti štemera su čvrstoća, muškost i čast, koje se dokazuju u tučnjavama, prikazima nasilja, prijetnjom nasiljem, općenito konfliktom s drugima. Kako objašnjava, privid nasilja odnosno prijetnja od snažne odmazde češća je i bitnija nego stvarno nasilje. Uspjeh u školi i na poslu odnosno socijalni status nije bitan za status u grupi, a grupa zna tko je unutra, a tko ne. Iako je ima pojedinaca unutar štemerske subkulture koji su zaista kriminalni, većina kriminalne devijantnosti unutar pojedinih škvadri svodi se na ritualno nasilje u vikend tučnjavama te tzv. “remećenje javnog reda i mira” i uništavanje imovine, kao dokaz teritorijalnosti.

Polovicom osamdesetih i u devedesetima pa sve do danas se štemer, kvartovski razbijač, obnavlja kao nogometni huligan, zajedno sa dijelom skinheada i punkera, stvarajući novi imidž stvoren crossoverom subkulturnih stilova i ukusa (Perasović, 2001.). Iako glazba nije centralna u originalnom štemerskom izgledu sedamdesetih, crossoverom stilova većina navijača osamdesetih i devedesetih postaju fanovi punka i metala, ukus koji se zadržava do daleko nakon rata. Iz široke kulture rocka i njenih subkultura preuzimaju se tamne boje, spitfire jakne, čizme, vojne jakne, obrijane glave, a u ritual stadionskog navijanja ulazi pogo ples kao centralan za sliku euforičnog, divljeg navijača. Danas iako navijački stil također nije određen jednim žanrom, zajednička točka postaje tradicija žestokog bunta prema cajkama kakav je u dominantnoj kulturi bio u godinama odmah nakon rata, koji je u međuvremenu iščeznuo.

Kod nogometnih huligana kao i kod štemera prisutan je snažan osjećaj teritorijalnosti i lokalnog patriotizma. Ginhoux (2015.) na primjeru ultras grupa iz Saint-Etiennea objašnjava kako takve grupe imaju visok osjećaj autonomije naspram svog kluba te se njihova simbolička borba s drugim skupinama i simbolički otpor dominantnoj kulturi nastavlja sa stadiona na područje grada. U ovom simboličkom ratu su graffiti i stickeri, koji se lijepe na šankovima i u toaletima barova te na uličnu rasvjetu i zidove, glavno oružje iskaza osvajanja nekog prostora. Isto tako se vlastiti prostor štiti od uljeza, uklanjaju se neprijateljske oznake.

Razne subkulture proizašle iz široke lepeze rock glazbe i danas su žive. Iako punk možda je mrtav u smislu postojanja značajnog broja stvarnih aktera, a ne kao simbolička struktura, rock subkulture tadašnjih hašomana, novovalnih otpadnika, te s druge strane metalaca, imaju

svoju reinkarnaciju u današnjoj generaciji mladih. Perasović (2001.) kao stil metalaca, a koji se sadržao do danas, naveo je tipičnu crnu kožnu jaknu, dugu kosu, lance, marame, zakrpe. Kao i svaki žanr i metal je doživio svoju segmentaciju, zasićivanje žanra raznim podžanrovima, no oni nisu toliko radikalno različiti u temeljnom izgledu i postavkama da bi govorili o odvojenim subkulturama npr. speed metala i heavy metala.

Za razliku od prvo-generacijskog punka obilježenog maskulinizmom i odbijanjem “dugokosog” rocka kao komercijalnog, sljedeća generacija punka, hardcore, prihvaća hipijevske vrijednosti miroljubivosti, ravnopravnosti, otvorenosti, odbacujući vrijednosti prvobitnog punka isto kao što je on nastao u opreci tj. kao kritika rocka (Perasović, 2001.). I na stilskom polju događa se takav crossover. Ponovo se u punku prihvaća nošenje duge kose, a u simboliku se inkorporira poznati “peace” simbol. U današnjoj generaciji raznih rock subkulturalista sigurno prevladavaju pacifističke vrijednosti s obzirom na veće udaljavanje rocka i nogometnog huliganizma, gdje je onim agresivnijim fanovima rocka primarnio dio identiteta postao taj kao djela nogometne subkulture.

Otkako je Perasović napisao “Urbana plemena” prije dvadeset godina, house glazba toliko je napredovala u popularnosti od subkulturalnog statusa do toga da house zvuk i ritmovi postaju jedna od okosnica popularne glazbe, teško je reći da rave više postoji kao relativno omeđena subkultura. Rave partiji postoje idalje s istim onim vrijednostima koje Perasović (2001.) navodi kao tipične za partije devedesetih odnosno neagresivnost, senzualnost, “čista” ljubav, hedonizam i eskapizam, ali su akteri na tim partijima vrlo drukčiji od onih tada; studenti, šminkeri, čak navijači zbog ljubavi prema amfetaminima stereotipičnim za takve partije, pa i ponekad metalci i rockeri. Isto tako bi se moglo ustvrditi i za hip-hop subkulturu, iako postoji kao simbolička struktura koju su stvorili njezini akteri devedesetih, danas usred između ostalog nepostojanja na domaćoj glazbenoj sceni mnogo repera, a pogotovo onih čiji je žanr “pravi” rep za razliku od onog pomiješanog sa istočnim melodijama turbofolka, teško naći stvarne aktere koji svoj subkulturalni stil baš temelje na hip-hopu, a ne da im je on usputno slušanje.

ZAKLJUČAK

Subkultura kao pojam, i kao mnogo pojmova u sociologiji, nema svoje jasne granice i egzaktnu definiciju onog što je, a što nije, isto kao što se ne može naći čvrsta granica između nekih subkultura koje imaju slične stilove i zvukove. Očito je kako se neke više temelje na okupljanju oko određene vrste zvuka koja je za njihovu identifikaciju temeljna dok su neke tu zbog određene vrste aktivnosti, kao što je odlazak na stadion ili vožnja skateboarda pa se onda oko toga formiraju i prihvaćeni stilovi, glazba te na koncu kolektivne vrijednosti i mišljenja. Subkultura kao simbolička struktura zajedničkih vrijednosti, normi, stila koje omogućuje međusobno prepoznavanje i osjećaj poznanstva te zajednički rituali nikad neće izumrijeti pa tako punk zapravo živi vječno. Iako za razne subkulture akteri nestaju, odrastaju, mijenjaju se u druge subkulture, nove generacije će uvijek dolaziti te preuzimati na sebe subkulturne stilove koji su možda "umrli" desetljeće ili više prije i oživjeti ih. S obzirom da se u temelju svake subkulture može pronaći barem jedna temeljna sličnost; otpor prema starijima, prema roditeljskoj i dominantnoj kulturi, prema društvu, želja da se bude drukčiji, će uvijek nastajati nove subkulture, novi stilovi i zvukovi, vrijednosti, samo kako bi bili original. Kao mlada osoba osobno proveo sam i provodim puno vremena u društvu tj. u izlascima s pripadnicima raznoraznih subkultura te je moje mišljenje kako na zagrebačkoj sceni uz klasičan otpor dominantnoj i roditeljskoj kulturi postoji i u svakoj subkulturi otpor prema zapadnjačkoj, primarno američkoj, kulturi, iako su temelj svake subkulture većinom grupe i bendovi iz Sjedinjenih Država i Ujedinjenog Kraljevstva. Smatram kako među mladim ljudima postoji odbojnost prema što realnom, a što prividnom američkom hegemonijalizmu nad svjetskom kulturom te okretanje prema tradicionalnijim hrvatskim ili stereotipično balkanskim vrijednostima. Na primjeru, navijačka subkultura će u omasovljivanju rasnih, etničkih i seksualnih manjina u medijima vidjeti zapadnjačku kulturnu hegemoniju. U gaserskoj subkulturi je primjetna odbojnost prema onom zapadnjačkom imidžu biznismena koji oblači košulju, kravatu, sako i cipele te nosi aktovku na svoj posao u visokom staklenom neboderu. Gaser svoj posao obavlja sjedeći u kafiću, u ležernoj ljetnoj košulji s dva gornja gumba otkopčana i koledžicama na nogama, kao pravi balkanski biznismen. Primjetio sam kako će određeni subkulturalisti, većinom nekog od raznih rock usmjerenja, u svom imidžu isticati i jasne političke poruke poput naopake ili prekrížene američke zastave ili sa zakrpama s porukama poput "Free Palestine". Mislim da bi za daljnje radove o mladenačkim subkulturama u Zagrebu bilo ključno istražiti urbane prostore na kojima razne subkulture obitavaju, s obzirom da smo svi mi koji provodimo vrijeme na javnim mjestima svjedoci kako do križanja određenih subkultura u javnosti ne dolazi nikad te je tu očigledno onda prisutan element teritorijalnosti koji još nije istražen. Naravno, jasna granica između subkultura kao što je neka ulica koja se ne smije preći ne postoji, ali na određenoj razini neke granice sigurno postoje, iako bi npr. navijači iz svakog grada tvrdili da je čitav taj grad njihov.

LITERATURA

1. Ginhoux, B. (2015.). BEYOND THE STADIUM: HOW “ULTRA” SUPPORTERS FIT INTO THE URBAN SPACE. Preuzeto s <http://www.metropolitiques.eu/Beyond-the-stadium-how-ultra.html>
2. Haenfler, R. (2014.). SUBCULTURES: THE BASICS. New York: Routledge.
3. Perasović, B. (2002.). SOCIOLOGIJA SUBKULTURA I HRVATSKI KONTEKST. Društvena istraživanja, 11 (2-3 (58-59)), 485-498. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/19699>
4. Perasović, B. (2001.). URBANA PLEMENA. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.